

A „Herskemeti Liptova Párbes Körnel”
könyvtára gyarapítása és a ^{helybeli szobrásztovábbképzés} ~~szobrásztovábbképzés~~ ^{valószínűsége} ~~valószínűsége~~ ^{által}
1892. szeptember 25-ien elhatározott gyűjtése
erőjéből. Herskemetén 1892. november 11.
Békány István

E kötet hét művet tartalmaz,
melvől az ez a kötet határa nyomra
látható.

Az első 4 a felolvasó Társaság
adományát vált. (l. Katalógus-könyv
1891-2-10. lap, 62, 63, 65, 66. 4R.)

A

GRANDE CHARTREUSE

ÉS A

KARTAUZIAK.

.....
..... tenger
a szív, s ha megszűnt a vész, mely árjait
felveré, öndagályától emelkedik.

Ily gondolatokba merülve értem a monostorhoz, mely rendetlen nagyszerűségben emelkedik előttem félig a köd rejtélyes fátyolával eltakarva. Kopogtam, a kapu megnyílt, s rövid idő múlva a burgundi nagy vendégteremben járok fel s alá, hová a szent atya némi kételkedés után elvezete, mint olyant, ki magyar létemre, sem francia, sem olasz nem valék, s német lenni nem akartam.

B. EÖTVÖS JÓZSEF.

(A Karthausi.)

IRTA:

VAJDA VIKTOR.

KECSKEMÉT,

NYOMATOTT TÓTH LÁSZLÓNÁL.

1889.

I.

A mult nyár egy részét Lyonban töltvén, miután többek között Spanyolországba tervezett kirándulásomat is megtettem volt, egyik legrégebbi álmom teljesedésének láttam közeledését. Rhodáni égaljához hiven, az ősrégi Lugdunum azonban a legsajátságosabb időjárás szeszélyének volt kitéve, most fázott, majd meg olvadt a rettenetes melegben. A Rhône, ez a hatalmas folyam, mely az örökké emlékezetes átkelesnél annyi emberébe került Hannibálnak, ritkán csillogott kék zománczában, inkább szennyesen hömpölygette tarajos hullámain. Az egész környék most annyival inkább érezte e mostohaságot, mivel úgy látszott, mintha az idő végleg kifordult volna sarkából. Folyton folyvást esett, áradt mindenfelé, hűvös köd borongott az ürben. A Dauphinéban nagy kárt tettek a vadvizek

és tartani lehetett, hogy a ki elindul s valamikép eljut is oda, könnyen ott rekedhet s nem egyhamar szabadul onnan. Ily viszonyok között némi aggodalom szállta meg az utazót, hisz a távol idegenségben nagyobb vigyázatra van szükség mint idehaza.

Mindazáltal a vágy meg kíváncsiság legyőzte a gondot, s egy esős vasárnap délutánján elindultam, estére pedig Grenobleba értem minden baj nélkül. A bérczek ormain csillogott a régi hó, a közel fekvő magaslatokat frissen esett hó boritá. Anynyival érdekesebb volt a tájkép: tél a nyár közepén. S midőn harmadnap a grenoblei nagy társzekerek egyikén, kedves társaság körében útnak eredtem, a vidék bájában nem győztem eléggé gyönyörködni. Vágyam teljesedett, tanultam, tapasztaltam, s most elvezetem az olvasót a legönzетlenebb szerzet bölcsőjéhez, a bérczek közé, hol a felhők meghátrálnak a szirtek előtt s a lejtők alján szent Brunó tanítványai, a kartauziak*) ájtatos elmélkedésben, az Istennel társalogva töltik szelid napjaikat.

*) Leghelyesebben „kartúziak“, mely kifejezés még leginkább megközelíti a rend régi ordo cartusiensis nevét.

A Grande Chartreuse messze, nagyon messze van tőlünk. Francziaország keleti részén, Olaszország közelében fekszik. Bár honnan közelítsük is meg, úgy mindig Saint-Laurent-du-Pont¹⁾ város ama pont, melyet múlhatatlanul útba kell ejtenünk, hogy magába a monostorba jussunk. Az említett város kulcsa a Grande-Chartreuse-hegységnek, s ha onnan útnak eredünk, úgy legelsőben is a Guiers-Mort veszi igénybe figyelmünket. Az eleinte oly csendesen folydogáló patak mind szenvedélyesebben iramlík; szikláról sziklára lejt, mélységbe vész. A vizek mentén csakhamar rábukkanunk az úgynevezet Fourvoirie-ra a chartreuse-likőr pompás szeszének gyártelepére. Mert a szerzet, miként mindenhol, úgy itt is alapítója, terjesztője volt a miveltségnek, átalakította ez iszonyú vadont s igénybe vette a patakok hatalmas vizerejét, mielőtt azt a környéken ismerték volna. Így jöttek itt létre a gyáarak, műhelyek, s a kartauzi vas már a középkorban is híres volt.

¹⁾ Szent Brunó kolosszális szobrával és egy szép templommal, melyet a kartauziak emeltettek.

A Fourvoirie után a sivatagba jutunk. Sziklafalak között folytatjuk útunkat, megszűrőll hallva a vizek fenyegető moraját, a hullámok dühös csapkodását. E közben az út annyira összeszorul, hogy széles kocsinknak alig jut hely; s ha feltekintünk, fejünk felett köveket látunk meredni. Majd tágulni kezd a tér az egyik oldalon, hanem ezzel arányban annyira megszűkül az ellenkező oldalon, hogy a pizai toronyhoz hasonló görbeségű szirtoszlopok összeroskadása ellen egy percze se vagyunk biztosítva. E rémitő magasságok, e szédítő mélységek között alig vesszük észre, hogy szent Brunó hidjára értünk, a honnan borzongva tekintünk az alattunk tátongó mélységbe, a hegyi zúgó eszeveszett játékába. Követjük kijelölt pályánkat, s ime húsz percz múlva a sivatag 40 méternyi magas szirtgúlája előtt találjuk magunkat. Ormát kereszt diszíti, az egészet a monda lebegi körül. Csak ezután térünk a sziklából kierőszakolt vonalra, a tunnelek és boltívek alá. Ezek elmaradnak; a határ gyérül, megtisztul, szeliden emelkedünk, s ime előttünk a sok csoportú rengeteg épület.

Sajátságos, hogy e világhirű, nagynevezetességű monostorról épp hazánkban irták

azt, a mi leginkább hathatja meg az embert, a mi kitörülhetetlenül vésődik be az ember szivébe és feledhetetlen érzelemmé állandósul ott. Werthertől Ataláig, Atalától a Karthausi-ig többé-kevésbé eltérő árnyalatok gyűrűjében hasonló vivódást találunk, s valamennyi közt legkivált a Karthausi ragadja meg egész valónkat, mert legközelebb áll hozzánk, leginkább illik be korunk és törekvéseink keretébe, legemberibb.

Mindjárt a bevezetés a regény közepébe vezet, mert hangulatot ébreszt, s oly ügyesen készíti elő a cselekményt, miként görög tragédiákban a kar mindig előbbre viszi azt. Vagy miként valamely nagy és komoly dalmű nyitányában, a hallgató mindjárt megleli az alaphangulatot, mely az egész művön végig vonul s vele már előre megsejteni az esemény mivoltát: önkéntelen érzi, hogy az szomorúan fog végződni. Eötvös gyors egymásutánban mondja el, hogy Vaureb (helyesebben: Voreppe) helységéből, hol kalaúzt és öszvért bérelt magának, tovább sietett a nagy puszta kapujához. Remekül ecseteli a vidéket. „A keskeny hegynyiláson — írja — zúgva rohan át a hegypatak, a bérczeket a merre

csak látni, fenyves erdő takarja komoly zöldjével, s mihelyest a kapun áthaladtunk, vadonban gondolhatnók magunkat, ha a kis kápolna harangcsengése a kalaúzt imádságra, s magunkat arra nem intene, hogy a kört elértük, melyben annyi szenvedő, ki nagy civilisatióknk közepette csak sebeket talált, menedéket keresett. A helynek jó nevet választottak: csakugyan puszta az. E sötét fenyvesekben, melyek szakadatlan sorban feketélnek e bérczek felett; s e sziklákban, melyek majd nagyobb tömegekben nyúlnak ki a hegyoldalon, majd szétszórva, miként azokat az utolsó zápor ott hagyá, fehér lenek az úton, véghetetlen elhagyottság képe emelkedik a vándor előtt; s mennyit kelle hát szenvedni vagy reményleni annak, ki ily bús menedéket kerese ki először magának, hogy fájdalmai után megpihenjen vagy önkínzással menyországot érdemeljen magának; s mennyit azoknak, kik e küszöbön utána léptek át, de azon feltétellel, hogy soha a világba visszatérni nem fognak; soha oda, hol minden virágot egyenkint láttak lehullni, hol minden reményzöld előttök eltűnt, míg az egész kör kopár téli köntöst ölte magára s számokra csak egy remény ma-

radt, sötét s komoly mint e fenyvesek zöldje, melyet a haladó év meg nem változtat, de öröklő mint ez, — a hit. — Itt a fáradhatatlanul leomló patak mellett talán nyugalmat kerestek ők, talán csak oly helyet, melyen az ár dörgése a kétségbe eső panaszt áthangozza szavával, s a sóhajtozó ágak a kegyetlen világ gúnykaczaját, melylyel az egykor panaszukat fogadá, elfelejtetik. S valjon feltalálták-e hát e sirörömet e nyugalmat, melyért mindent oda adtak, még éltök romjait is; melyért évekig sóhajtoztak, sirtak és imádkoztak magányukban. — Ki tudja?“

Mily mesteri fokozat, mily remek jellemzése a környezetnek, a hős alaposan kimerített küzdelmei feltárásával. Aztán mennyi érdekes epizód, mennyi tanulságos elem végiglen a regény tartalmán. Magunkelőtt látjuk a mestert, ki oly korban, midőn nálunk minél kevesebben törődtek ily dolgokkal, a szépnek érzetét iparkodik felkölteni honfitársaiban s messze vidékre, ismeretlen tájakra csalogatja őket, hogy műérzéküket is fölébreszsze. Hanem a történetet is háttérbe állítja, még pedig igen megragadó egy oldalánál fogva. Az 1830-ki júliusi

forradalomról van szó. Mily mulatságos, mily csufondáros az avignoni forradalmi jelenet, a párisi nagy esemény liliputi utánzásának leírása. Ott benne az aristokratikus társaság, mely tartva a rémuralom visszatértétől, oda van félelmében; az abbé, a ki a fel-felhangzó Marseillaise hallatára elveszti minden bátorságát s elég gyáván azt hiszi, hogy a nép mindjárt rajtok áll bosszút az 1815-ben meggyilkolt Brune tábornagy háláláért. Az egész jelenet tele van drámai élénkséggel, a melynek nem utolsó érdeme, hogy a hős barátja, Armand, egyszerre mint a forradalom dicsőítője, az egyenlőségi eszmék hirdetője bukkan elő. Majd új képet tár elénk, miután Avignonból Vauclusebe vezetett, Petrarca és Laurája titkos eredetű regényes forrásához, melyből a Rhôneba siető kis Sorgue veszi folyását. Utóbb a művészet, az építészet kincseit tárja fel; el-elmereng a nîmesi arenában és meghatottságot érez a dicső mű szemléletén. Hanem az ily munkát nem kell dicsérni, nem szükséges magasztalni; legjobb azt minél többször elolvasni, élvezni. S hogy ismételten hivatkozás essék a bevezetésre, ott minden szónak meg van a maga jelen-

tósége, noha az avatatlanok előtt az csak átalánosságokat fejez ki. A fáradhatatlanul leomló patak, melyről ott szó van, nem más mint a Guiers-Mort, ez a féktelenül tajtékzó s ádáz dühében zöldülő, kéklő hegyipatak, mely a Guiers-Vif-fel egyesülve a Guiers-t táplálja és társával együtt a Grande-Chartreuse-hegylánczolatából ered. Majd a Désert, a puszta két szirtkapuja között végig rohanva Saint-Bruno 42 méternyi magas hidjának merész íve alá kanyarodik, hogy tovább folytassa pályáját Saint-Laurent-du-Pont felé, hol a Hérétang vizeit fogadja magába.

Ez a Dauphiné s különösen Isère-megye Franciaország legmagasabb pontjait foglalja magában a Mont-Blanc után. És ha már a másodrendű Grande-Chartreuse a Néro sisakjával 1305, a még magasabb Chamechauve-val pedig 2087 méterre emelkedik; úgy a távolabb eső Meije vagy a Midi tűje nem kevesebb mint 3987, a Barre des Écrins, a francia hegyek eme rangjafosztott óriása már épp 4103 méter magasságú. Örökös jégmezők tanyája, halhatatlan hóvidék, mely felérne a berni Oberlanddal, ha erdőkoronáját úgy meg-

őrizte volna mint amaz.¹⁾ Így is tele van csudákkal, a természet legmeglepőbb jelenségeivel, melyekben háborítatlanabbul gyönyörködhetik az utazó mint amott, hol a koldusok és kéregetők minden néven nevezendő fajának tolakodó alkalmatlankodása bizony sokat levon az élvezetből. Az is figyelmet érdemel, hogy oly folyók megpatakok öntözik mint a már említett Guiers, az alattomos Drac, a rettenetes iramú Arc és sok máson kívül az Isère, mely az olasz határon tornyosuló 4000 méter magas hegycsoportból veszi eredetét, átfolyja Savoie megyét, fokról fokra ereszkedik, míg a Grande-Chartreuse hegyei és a Belledonne hóval borított heglánczolata közé ékelt gyönyörű Graisivaudan termékeny völgyébe alá nem száll, hol nagy költséggel fenntartott gátok közé szorítva, a megye székhelyét, Grenoble városát végig hasítja. A Rhône után ez a leggazdagabb vizű folyója Franciaországnak; s midőn télen át a körülötte levő patakokat, a források és zuhatagok nedvét, a fagy, jégcsapokká

¹⁾ Onésime Reclus. La France et les Colonies. Paris. Hachette et C-ie.

változtatja, az Isère, a legalacsonyabb állás mellett még 64 köbméter vizet hömpölyget egy másodperc alatt; mert áradáskor ugyanannyi idő alatt körülbelül 1000 köbméter vizet zúdit alá. Mindennek ellenére is csak 164—165 kilométernyi hosszúságban hajózható és kevés hajót hord. Tain és Valence között a Rhôneban végzi pályafutását.

Ha a természet minden képzelhető bájjal gazdagon ruházta fel Dauphinét s különösen Isèremegyét, úgy a történet is kivette a maga részét ott. XVI-ik Lajos alatt túlságba mentek az adóbehajtással és Grenoble ellenállást tanúsított. Katonáságot küldtek, a nép köveket, téglákat és cserepeket zúditott rájuk a házak tetejéről. E napot, 1788-ki június 7-két, a téglák napjának, *Journée des Tuiles*-nek nevezik és a nagy forradalom előjátékának tekintik. A város nevesebbjei most összehitták a törvényhatóságokat, mire mind a három rend követjei megjelentek Grenobleban és visszaállíták a régi tartományrendeket. A tartomány kormányzója nem mert tiltakozni, s a követek a közel fekvő Vizille-kastélyba vonultak, hol 1788. július 22-én

tizenhat óráig tartott értekezletben, Mounier és Barnave indítványára, elhatározták, hogy minden új adót megtagadnak valameddig a királyság rendjei e részben törvényt nem hoznak.*) Itt Vizilleben született meg az alkotmányos rendszer formája, melyet aztán a nemzetgyűlés egy évvel később 1789-ben megszentesített. S erre nézve nem érdektelen tudni, hogy e nevezetes tényt már a művészet is birtokába vette: Vizilleben gyönyörű szobor emelkedik, melyet a franczia köztársaság elnökének jelenlétében a múlt nyáron, július 22-én, lepleztek le. Az is a története, hogy I. Napoléonnak Grenoble nyitotta meg Franciaországot, Elbáról visszatértekor. „Alighogy Grenobleba érkeztem — mondá később — Franciaország kormánybotja megint kezemben volt és valódi hatalomnak éreztem magamat“. Csakhogy e hatalom iszonyú áldozatába került a szegény országnak, maga után vonván a második inváziót, mely az elsőnél is hosszabb, terhesebb volt. A nagy császár a „Les trois

*) Géographie du département de l'Isère, par Adolphe Joanne. Septième édition. Paris. Hachette et C-ie. 1888.

Dauphins“-hez czimzett szállóban pihent meg s ott látni a földszinti étteremben a márvány táblát, mely hajdani ottlétéről tanuskodik. A grenoblei nép különben nem sokat törődik e márvány táblával; más nevezetességek, a város és megye fiainak emlékei közelebb állnak hozzá: a Bayard-téren a lovagkor egyik legdicsőbb, leggáncstalanabb alakjára gondol; a Berlioz-útczán eszébe juthat, hogy megyéjének is volt elsőrangú zeneszerzője korunkban; s ha a remekül és fényesen berendezett könyvtár előcsarnokába lép, úgy ismét a polgárerényt látja jutalmazva az életnagyságú szoborban, mely Jouvin keztyűst ábrázolja, ki egy nevezetes iparág fellendítésével bizonyára elég érdemet szerzett arra, hogy polgártársai az ő emlékének is látható jellel adózzanak.

Tehát itt, e mindenkép nevezetes és gyönyörű vidéken fekszik a Grande-Chartreuse. Midőn Eötvös báró előtt e monostor kapuja megnyilt, egy szerzetes azonnal bevezette. Igen jellemzően írja a bevezetésben: „Kopogtam, a kapu megnyilt, s rövid idő múlva a burgundi nagy vendégteremben járék fel s alá, hová a szent atya, némi

kételkedés után elvezete, mint olyant, ki magyar létemre, sem franczia, sem olasz nem valék, s német lenni nem akartam“. Megszivelendő mondás oly korban, midőn annyira belénk fajult a némettség, hogy Pozsonytól kezdve az okkupált Bosznia véghatáráig mindenütt amannak vagyunk előharczosai, zászlóvivői, s tényleg terjesztjük is a német nyelvet többnemű intézményünkkel, különösen katonaságunkkal, melynek még a németországi nagy hadsereget is megszegyenítő különös szabadalma abban rejlik, hogy tisztjei a német nyelven kívül bármely más nyelvet lábbal tiporhatnak és ignorálhatnak tetszésök szerint, nagy érdemmel és jutalomra való számitással.

Itt e magányban telepedett meg szent Brunó, a kartauzi rend alapítója, ki eredetére német származású ugyan, mert Kölnben, 1035-ben született, hanem franczia nevelésben részesült, miért is kortársai Bruno gallicus-nak, franczia Brunónak nevezték. Reimsben tanult, melynek iskoláját Gerbert, a későbbi II. Sylvester pápa, ki első királyunknak koronát és kettős keresztet küldött volt, oly hirnévre emelte, hogy

Európa minden részéből csoportostúl mentek oda az ifjak a hittudomány hallgatására, későbbi pápák, érsekek, püspökök, apátok, fejedelmek, grófok és más hires férfiak. Brunó elmebeli tehetsége és szorgalma oly annyira kivált, hogy a reimsi érsek nem sokára pappá szentelte, tanulmányi felügyelővé tette, majd kanczellárrá nevezte. Nehéz idők jártak, a pápai széken a német születésű VII. Gergely, (Hildebrand) a leghatalmasabb pápák egyike ül vala, s nem tétlenül a földi hatalommal szemben, hanem szakadatlan merész harczban ellene. A Hildebrandok, Kölcsey szerint, már készen lelték az útat a világi hatalomra s azt csak kiszélesíték; s Európának új meg új nemzetségei, midőn a keresztyénséghez folyamodtak idvességért, észrevétlenül vetették magokat a hierarchia karjaiba. Az investitura tárgyában folytatott e rettenetes harczban, szent Brunó is nagy buzgalmat fejtett ki, a miért sok veszélynek tette ki magát és menekülnie kellett Reimsből. Nem sokára diadallal tért vissza, s ekkor esett, hogy az érseki szék megüresedvén, a megyebeli papság őt választotta főpásztorává. Átalános volt az öröm e választás felett, hogy még nagyobb legyen a csudálkozás, a

megdöbbenés, mely azt követte volt: szent Brunó habozott, időt kért, tagadólag válaszolt, s elrejtőzött a világ előtt, zárdába vonult. S ime e jellemvonást követőinél is megleljük. Vagy melyik más monostor a föld kerekiségén dicsekedhetik azzal, hogy tagjai minden méltóságot oly könnyű szerrel útasítottak legyen vissza, mint a Grande Chartreuse szerzetesei? Emberek, kik könnyedén kanonokságot, prépostságot, püspökséget nyerhettek volna, megmaradnak egyszerű szerzeteseknek; sőt a biborosságot is visszaútasítják valahányszor azt nekik, csak felajánlják: V. Urbán pápa apáti czimmal akarta felruházni a ház priórját, s ime kénytelen volt visszavenni szabadalmát, mert a kartauziak a régi egyszerűségtől, egyenlőségtől nem tágitottak.

Brunót a molesmei benczések között találjuk fel, kiknél nagyobb volt kényelme mintsem várta volna, az sem tetszett ott neki, hogy reimsi ismerősei látogatják, mindegyre felkeresik. Teljes elvonúltságban akarván élni, még távolabb ment, s így jutott Sèche-Fontainebe a nélkül, hogy elérte volna azt, mire törekedett: a teljes magánosságot. Seguin, chaise-dieui hir-

neves apát azt tanácsolta neki, hogy ha már teljesen le akar mondani a világról és az emberek látásáról, úgy menjen a Dauphiné vad bércei közé, a hol bizonyára célzott fog érne. Így határozta el magát arra, hogy Grenoble-ba megy, hová hat társával el is indult 1084-ben.

S mily különös.

Az akkori grenoblei püspöknek olyszerű álomlátása volt, mint a milyenre emlékezett II. Sylvester pápa, a koronát kereső magyar küldöttség megjelenése előtt. Szent Hugó püspök, álmában, ugyanis hét csillagot¹⁾ látott lehullni, aztán ismét felemelkedni, s tovább tűnni kietlen bércek közé, míg végre azok egy iszonyú rengetegben, a Chartreusenek nevezett pusztában megállapodtak. Ekkor angyalok érkeztek a helyre s épületet emeltek, a melynek csúcsán a hét csillag ismét előtűnt. A jó püspök épp e látomány felett töprenkedett, midőn a hét útas egyszerre szobájába toppant és lábaihoz borúlt, előadván kívánságukat és utazásuk célját: „Tudom, mondá az ájtatos férfiú,

¹⁾ A szerzet czimerében hét csillag környezi a világgömb felé ültetett keresztet.

tudom, hogy melyik hely van fenntartva számotokra: Isten megmutatá azt nekem, és az ő nevében majd megtelepítlek én beneteket“.

Néhány napra e találkozás után Brunó és tanítványai útnak eredtek, szívszorongva követvén Hugó püspököt, ki őket ígérétehez képest vezérelte volt. Midőn a Saint-Pierre-de-Chartreuse*) nevű község átelében fekvő Sappey elé érkeztek, kissé megpihentek, a minek emlékére később kápolnát emeltek. Itt aztán kezdetét vette a hegymászás ama keskeny csapáson, mely a hegység peremén a jelenlegi monostor felett halad el és Casalibus-ig vezet. Ekkor így szólt a püspök: „Íme a hely, melyet az Úr kijelelt, itt építettek az angyalok házat, itt állapodott meg a hét csillag, melyeket álmomban láttam volt; e csillagok ti vagytok, Brunó mester és társaid; maradjatok tehát itt“.

Brunó háládatos szívvvel fogadta az ajánlatot és boldognak érezte magát, hogy óhajta végre teljesedésbe ment. A monostor építési tervének elkészítése nem sok fárad-

*) A szerzet községe.

ságba került; szirt ormára kápolnát emeltek, aztán a körülötte talált barlangokat deszkák segélyével czellákká alakították át s megkezdték a remeteséget: s ime ez volt alapja és első kezdete a Grande Chartreuse-nek, a kartauzi rendnek.

Itt éltek háborítatlan nyugalomban a remeték több éven át, midőn hirnök érkezett a bérczek közé pápai levéllel, mely Brunó számára azt a sürgős felszólítást tartalmazá, hogy haladéktalanul Rómába siessen. Nagy szomorúságot és levertséget okozott e levél a szent telepen; vigasztalták egymást s nem birtak vigasztalódni; könnyörögtek szent Brunónak, a ki meghatva és tanács nélkül állt társai előtt, mert hiszen mindnyájan követni akarták, előadván, hogy elszélednek, ha vele nem lehetnek, ő nélküle nem is élhetvén többé ily minőségben. Brunó szive majd megszakadt fájdalomában, hanem mégis mennie kellett, mert hiszen II. Urbán pápa, egykori tanítványa a reimsi iskolában, most magához kívánta, hogy az apostoli székek szolgálatára legyen. Brunó Lauduint, bennső barátját szemelte ki utódjául s aztán útnak eredt. Időközben a franczia eredetű Guiscard Roger calabriai és szicziliali gróftól nagy

földterületet kapott Squillace környékén, festői hegyektől, nagy erdőktől körülvéve, hová monostort emeltetett, ugyancsak kartauziak részére. A pápai udvarnál folyvást nagy tisztességnek örvendett és tanácsát minden fontos ügyben meghallgatták; hanem a mikor csak tehetette, a hegyek mögé vonult, a magános zárdába, s onnan meg nem mozdult valameddig csak a pápa különös kívánságára utána nem mentek. A nagyvilági zaj, a fény és pompa bántotta, a többször felajánlott reggioi érsekséget mindannyiszor visszautasítá; ellenben valahányszor csak tehetette, unszolásig kérte a pápát, hogy terhes állásától felmentse, a Grande Chartreusebe visszabocsássa. Végre a pápa megkönyörült rajta és megadá neki a szabadságot a hazamenetelre. Brunó szive repesett örömében, a szent életű férfiú minden készületet megtett arra, hogy búcsút mondjon Olaszországnak, s épp indulandó volt, midőn 1101-ik október havában meglepte a halál. Így tehát szeretett monostorát, a Grande Chartreuse-t többé meg nem látta.

Vajjon sejtette-é Brunó, hogy műve oly hosszú ideig fog élni? Vajjon gondolt-e arra, hogy szerzetet alapít, melyen a leg-

nagyobb rázkódások sem vesznek erőt? E kérdésre feleletet sehol sem találunk. Tény, hogy a kartauzi rend minden művelt államban meghonosodott az európai szárazon és Angliában, és maiglan is virágzik megfogyva, hanem meg nem alázva. Valamennyi ház még most is a Grande Chartreuse-t tekinti az anya-háznak és valamint régenten, úgy most is ott tartják a káptalani gyűléseket. Mily nagy volt az érdekeltség minden időben s minden nemzetnél a Grande Chartreuse iránt, kitetszik abból is, hogy az egész nagy monostor nyolcyszor égett le s mindannyiszor közköltségen épült fel, melyhez, miként a róla megjelent legújabb munka*) bizonyítja, magyar pénz is járult. Fárasztó és terhes építkezés a pénz összeszerzésén és összegyűjtésén kívül is, mert régibb időben, az utak járhatatlansága miatt, az építő anyag szállítása iszonyú időbe, fáradságba került és csak öszvérháton járta. Ha jelenleg is például leroskadna szent Brunó hidja, akkor a közlekedést egyelőre meg kellene szüntetni:

*) La Grande Chartreuse par un Chartreux. Troisième édition. (Dixième mille.) Lyon. Auguste Côté, libraire—éditeur. Place Bellecour. 1887. Minden adatunkat többnyire innen meritettük.

a Guiers-Mort (olv. gjörmor) oly örjögő féktelenséggel zúdul lefelé, hogy sodrát a legerősebb élő lény sem birná kiállani. Szerencse, hogy e hegyi patak keskenysége folytán egy-két gerenda átvetésével, gyalogjárók számára könnyen lehetne segíteni e bajon. A gyakran mindent felemésztő már említett csapáson kívül más bajok is nem egyszer fenyegették végveszélylyel a Grande Chartreuset s az egész szerzetet. Az éhhalál ellen, valahányszor az csak jelentkezett a közép századokban, a kartauziak mindig kellően védekeztek, sőt tehetségük szerint a szegényeknek is alkalmat szolgáltattak erre; nem úgy a fekete halál ellen, mely köztük is rettenetesen pusztított nem egyszer. A tizennegyedik században három évig dúlt ez iszonyú járvány Európában; és Avignonban egymagában 1300—1400 ember veszett el benne naponként; a kartauziakat szörnyen tizedelte s mindössze kilenczszáz felszentelt papot ölt meg közülök. A Toulon mellett fekvő Montrieux-ben harminczhat ember közül csak a priór, Dom Petrarca, a hirneves nagy költő fítestvére maradt életben. Emberfeletti bátorságtól lelkesítve ápolta beteg társait, vigaszt nyújtott nekik és végsóhajuk

után maga vitte ki és temette el őket. Dom Petrarca felebaráti szeretettel teljes hősiességét világszerte bámulták akkoriban; a vaoclusei dalnok pedig büszkeséggel emlegette fítestvérét, és végrendeletében húsz arany forintot hagyott a montrieuxi monostornak. Mondjuk el itt egyúttal, hogy a szerelem költője a Grande Chartreuseben is tett látogatást, midőn fítestvére még ott lelkészkedett. Erre vonatkozólag fennmaradt levele 1353. april. 25-ről van keltezve és így szól: „Önök engem szerfelett való jószággal fogadtak és úgy bántak velem mint a ház gyermekével; Gérard fítestvéremet mentem látogatni, azt hivén, hogy csak egy testvért találok a Chartreuseben, s ime, csakhamar meggyőződtem, hogy a monostor valamennyi szerzetese testvérem“.

Válságot hozott a Grande Chartreuse a pápai meghasonlás vagy inkább szakadás. A francia születésű gazdag Bertrand de Goth, bordeauxi érsek, később V. Kelemen pápa, a ki a templariusok rendét megszüntette volt, merész kézzel Avignonba helyezte át a pápai széket és a keresztény világ megoszlott. A szerzetesek illető országuk áramlatához csatlakoztak,

igy a kartauziak is. A németek és olaszok Rómának engedelmeskedtek, a francziák és spanyolok Avignonnak. Az eddig mindenben annyira egységes rend most egyszerre meghasonlott s attól lehetett tartani, hogy miként annyi más rend, a kartauziak is külön országaik szerint alakulnak és végleg elszigetelik magukat. VI. Urbán római pápa, a legidősebb német házat, a seitz-it, a Grande Chartreuse-zel egyenrangúvá tette és szerzetesei külön főnököt választottak maguknak. Ezzel a szakadás tényleg megtörtént és tartott volna végiglen, ha a belátóbbak és buzgóbbak nem követtek volna el mindent a két különböző csoport egyesítésére. A pizai és straszburgi zsinatok e részben mindent megtettek s a kibékülés útja annyira megszilárdult, hogy a Grande Chartreuseben, 1410-ik april. 21-én tartott főkáptalani gyűlésben mindkét főnök beadta lemondását. Új választás következett és a szavazásra jogosítottak a német születésű Griffenberg Jánost, a párisi ház priórját választották a Grande Chartreuse priórjává, azaz az egész rend generálisává. S ez időtől fogva mély béke uralkodott a rend keblében: az egy akol, egy pásztor országa tényleg

eljött. Ez egységet főleg a német karta-uziak buzgóságának köszönhetni, amiért is, amannak emlékére, a német házak priórijai különös kitüntetésben részesülnek a Grande Chartreuseben, a főkáptalani gyűlések idején. Így például övék az elsőség a templomban és az ülésekben; ők hívják meg a főnököt ebédre, hogy megmutassák, miszerint a Chartreuseben egészen otthonosak, nem pedig vendégek; s midőn a főnök a gyűlésbe megy vagy onnan távozik, a német priórok környezik és kísérik, mintha ő kizárólagosan csak a németeké volna, s hogy kijelentsék, miszerint amannak leghűbb és legbátrabb védői. Előjog volt az is, hogy csak a németországi priórok szolgái süthették ki fegyverüket az úgynevezett Corriere-be vezető hidon, a miért azt maiglan is a németek hidjának nevezik.¹⁾

¹⁾ A különböző nemzetek termei az épület előrészén látható négy pavillonban voltak elhelyezve. A francia terem már 1484-ben, a német 1572-ben említés tárgya. Volt még olasz, burgundi, picardiai terem és az úgynevezett Chartreuse. A jelenlegi francia termet hajdan Aquitania és Provence tartományai közösen használták. Káptalani gyűlések idején a különböző nemzetiségű priórok mindig illető termeikben nyertek lakást.

A nagy forradalom majdnem gyökerestől véget vetett a rendnek és a Grande Chartreuset magát végromlással fenyegeté. Már azt megelőzőleg is sokat zaklatták mindenfelé a szerzeteseket. A val-sainte-i és hildesheimi monostorokat bezárták. II. József császár összesen huszonnégy házból üzette ki a szerzeteseket Lombardiában, Austriában, Flandriában; a spanyolházak 1784-ben szüntek meg tagjai lenni ama családnak, melynek feje a Grande Chartreuseben lakik. Rövid idő alatt negyvennégy ház veszett el, pedig ez még csak kezdete volt a hanyatlásnak. A forradalom kezdetén összesen százhuszonkét ház állott fenn, köztük hatvannyolcz Francziaországban, 1144 szerzetessel. Csekély kivétellel azok mind eltűntek a föld színéről.

1790-ben összeirták a rend minden vagyonát és az ezüstöt lassankint lefoglalták a meglevő készpénzzel együtt. A nemzetgyűlés 1792. augusztus 16 án kimondta a kartauzi rend megszüntetését és a Chartreuse szerzetesei kezökbe vették a vándorbotot és világgá indultak. Többen közülök vérpadon múltak ki, hajókon, börtönökben hirdették az Isten igéjét, igen számosan svájci,

olasz vagy német rendházakba menekültek: alig néhányan kerültek haza és láthatták meg szeretett otthonjukat, hosszú száműzetés után, nagyobbára megvénülve. 1816. július 7-én foglalták vissza rendházukat nagy ünnepélylyel, miután egy királyi rendelet már előbb visszaállítá az egész szerzetet. Dom Romuald Moissonnier volt az a szerencsés kartauzi, a ki oly hosszú idő után megnyithatta a régi főnökök új sorozatát. Ugyancsak neki jutott az a szerencse, hogy mintegy tiz szerzetes jelenlétében és segédletével, 1816. július 9-én megtartsa a hálaadó isteni tiszteletet, az elsőt a tizenkilencedik században, még pedig körülbelül ugyanazon napon, melyen hétszáznyolczvan évvel azelőtt, szent Brunó mutatá be az első kartauzii isteni áldozatot az egek Urának. A hetvennégy éves megtört agg, ki 54 évet töltött a szerzetben, nagy örömben volt, hogy egyik leghőbb vágya beteljesedett: viszontláthatta otthonát s körülbelül arról is meg volt győződve, hogy utolsó kívánsága is teljesül, hogy ott fogja befejezhetni napjait. Elmondhatta a: Nunc demittis-t . . . És most elbocsáthatod szolgádat“. Kívánságát az Úr meghallgatta: tizenegy napra meg-

érkezése után elpihent csendesen, minden agónia nélkül.

Hanem mennyire megváltozott képet tárt fel ekkor a monostor. Kifosztva, kipusztítva pusztán meredeztek falai, csak némely rejtettebb helyek maradtak sértetlenül: az életet mindenben elülről kellett kezdeni. Több mint huszonhárom évi nagy szenvedés után az életbe maradt szerzetesek nagyobbrésze visszatért, hogy ismét megkezdje a kartauzi élet sanyarúságait. Sokban tűzzel duzzadt a fiatal élet a távozáskor 1792-ben, és visszatérve meg voltak törve a kortól, betegségekől. Aggokat, kik negyven, ötven, hatvan évet töltöttek a szerzetben, gyakran lehetett látni: a legfiatalabb is immár huszonnyolcz éves fogadalommal dicsekedhetett.

II.

A monostor 977 méter magasságban fekszik, a cossoni szorosban, lejtős réten, melyet egyfelől erdők környeznek, más oldalon pedig a 2033 méter magas Grand-Som meredek és kopár szirtei zárnak be. Egymásra s egymás mellé halmozva hosszú épületsort látunk, tornyokkal ékitve, különböző nagyságban. A főkaput áthaladva, négyszögű udvarba jutottunk, melyben fris forrásvizzel táplált két medenczét találunk. Túl rajta pitvar tárul és egy 130 méter hosszú folyosóval közlekedik, mely összeköttetésben áll a monostor különböző részeivel, apróbb folyosók és közök segélyével a házi kápolnával, a templommal, az ebédlővel, konyhával, az éléstárral, az emelettel, a perjel lakásával, a könyvtárral, az okmánytárral, a 220 méter hosszúságú két folyosóval, melyekre a czellák nyílnak. A

monostor¹⁾ rendetlenül épült hosszúkás négyszög és 130 ivcsarnokon nyeri a világot. Közepét a temető foglalja el, mellette fekszik a halottas kápolna, ennek átellenében szent Lajos kápolnája. A monostortól 2 kilométernyire, fenyves erdő közepén találjuk a Notre-Dame de Casalibus kápolnáját és 200 lépéssel fölebb a szent Brunóét, ugyanazt, melyről Eötvös művében szó van. Nyugatra a hegy magaslatán húzódik végig a Belvédère, a gyönyörű sétahely, honnan minden irányban, a legérdekesebb pontok tárúlnak a szem elé, többek között Aix-les-Bains és a Bourget tava tündéries viztükre. Az 1 kilométernyire fekvő régi Corrierie-t most kórháznak használják, melyben húsz

¹⁾ A jelenlegi Grande Chartreuse nagyobbára Dom Innocent Le Masson perjel műve. Le Masson 1686-iki jelentésében kimutatást tett közzé a monostor személyzetéről. Mily nagy lehetett az az akkori nehéz viszonyok között, megérthető abból is, hogy csupán az erdőkben favágással, a tűzifa felaprózásával, az épületfák elkészítésével, a csűrök és gazdasági épületek betetőzésére, megjavítására szükségelt gerendák előállításával negyvennél is több egyén foglalkozott. A kőmivesek meg a többi munkások is nagy számot tettek, a tulajdonképi szolgálati személyzet, valamint a cselédség bizonyára mindnyáját felülmulta.

év óta több mint nyolczezer ember részesült ingyenes gyógyításban és nyerte vissza egészségét. Itt élt szerzetes korában, a megye egyik legkiválóbb fia, s a rend egyik dicsősége, lincolni szent Hugó, ki aztán Angliába ment, ott a sommerseti grófságban, Wighthamban kartauzi monostort alapított, majd bárói czimet, megyés püspökséget nyert és nagy szerepet játszott II. Henrik, Oroszlán-szivű Rikhárd és Földnélküli János idejében. A lincolni remek székesegyházat, Anglia csudáinak egyik gyöngyét, részben neki köszönhetik az angolok.

A könyvtár, mely mintegy hatezer kötetet tartalmaz, szépen világított vonzó teremben van elhelyezve és a pogány valamint keresztény régiség remekein kívül nagyobbára egyházi és vallásos művekből áll. Rég volt, midőn a Grande Chartreuse könyvtárát nagynak, gazdagnak tartották. Tagjai századokon át buzgólkodtak gyarapításán, értéke emelésén, szépítésén, úgy is mint szerzők, úgy is mint másolók. A tizenötödik század közepeig a kartauziak nagy munkásságot fejtettek ki a régi művek másolásában; ki a tulajdonképen való leírást végezte; ki a pontokat tette fel, a mondatok

elé vörös vonalokat húzván; a legügyesebbek a kéziratokat szinezték, elhalmozván azokat az utánoszhatatlan diszbetűkkel, a változatos, szellemes, büszke, élénk szinezetű kezdőbetűkkel, melyeknek titkát ma már nem igen ismerik; a legtanultabbak végre, türelmes és beható kutatások alapján, a szöveg szabatosságát és hitelességét állapíták meg. Gutenberg találmánya náluk is nagy változást idézett elő, részben megváltoztatá életmódjukat, a mennyiben e nemű foglalkozásuknak véget vetett. A kartauziak azonban csakhamar megbarátkoztak a dolgok új rendével, s a mit ők annyi fáradsággal készítettek: a sok ékes, drága kéziratot kikölcsonözték sokszorosítás végett a könyvnyomtatóknak és pártfogolták őket, míg végre magok is sajtót állítottak többfelé. Így nemsokára mintegy tizenöt kartauzi ház dicsekedhetett önállóan berendezett sajtóval: a Grande Chartreuse a tizenhatodik században nyerte nyomdáját. Hanem a kartauziak önálló művekben sem szegények, az áhítatos életű szerzetesek gyakran rettenthetetlen írók voltak: a hires Denis-le-Chartreux művei, ha összeszednék, legalább is huszonöt-harmincz ivrényi kötetre terjednének és

Denis-nek igen számos utánzója volt, oly annyira, hogy a Bibliotheca Cartusiana, teljesen kiegészítve, igen valószínűleg nyolczszáznál is több szerzőt mutathatna fel. Nem egy véletlen törölte volna el számos kartauzi író emlékét, ha első sorban mindjárt ők maguk nem iparkodnak vala azon, hogy működésük és nevök homályba veszszen: „Vannak atyáink között — írja egy kartauzi — akik műveikkel igen sokat használhatnának a közönségnek, hanem mit tesznek? Tüzet raknak velök, ha fáznak, hogy megmelegítsék kihült testüket azzal, ami lelküket égetően emésztette volt“. S elmondhatni, hogy a kartauziak csekély kivétellel mind eltemették magukat és semmitsem tártak fel abból a lángeszűségből, melyet a magánosságnak szenteltek volt: egyéb se kelt ki a fehér szemfedőből, melybe takaróztak, mint az Úr dicsérete és a szerencsétlenekért rebegett imák. És az a nagyszerű könyvtár, annyi lemondás, buzgalom és önzetlenség műve, nagyobbára elpusztúlt a sok tűzvész következtében, aztán a nagy forradalomban s az utánna kifejlett hosszú háborúban, melynek válságai közepett osztrákok is pusztítottak, raboltak itt a kör-

nyéken szenvedett vereségük után 1814-iki februárban.

Mintegy négyszáz kézirat mégis fennmaradt és kellő módon hirdeti a névtelen kartauziak rajzban és festésben való ügyességét: és a ki a remekül világított grenoblei könyvtárban valaha megfordult, méltán gyönyörködhetett a ragyogó szinezetű czifrázatokban, melyekkel e kötetek elhalmozvák, s így az egész gyűjteménynek valódi csudái.

Az egész monostor igen egyszerű*) s nem egy századnak és izlésnek őrzi nyomát különböző részeiben. A templom és kápolnák izléssel, ez utóbbiak gazdagon vannak díszítve. A főkáptalani gyűlések termét a ház főnökeinek arczképei teszik érdekessé; az a képsorozat is fölöttébb becses, mely szent Brunó életét és halálát ábrázolja. Ennek eredetijét, mint a remek ecsetű nagy Lesueur, a halhatatlan kartauzi művét, a Louvrebán őrzik.

Az ebédlő a tizenegyedik századból származik és 1474-ben, Yorki Margit, Bur-

*) A Pavia mellett fekvő gyönyörű Certosa már elűt ez igénytelenségtől.

gundi merész Károly özvegye és IV. Eduárd angol Király testvérének bőkezősége folytán újjá épült; 24 mt. hosszú és 7 mt. széles terem szép bolthajtással, fali táblázattal, képekkel, szószékkel, keskeny asztalokkal a falak körül. A bútorzat a lehető legegyszerűbb szintűgy a teritékek is: villa, kanál, tojástartó, tányér mind fából való, a bor és víz számára két kis ón bögre van fenntartva, a poharat kétfülű csésze helyettesíti. Nagyon régi szokás, hogy a kartauziak két kézzel nyúlnak a serleg után és úgy hajtják fel italukat; hanem ők mindenben a régi egyszerűséghez ragaszkodnak s különösen az ebédlőben szigorúan őrzik az 1259-ről keltezett rendszabályokban foglalt szertartásokat és szokásokat. Az étkezést megelőző áldás, az azt követő hálaima latin formulája, az áhítatos felolvasás, az étkek egyszerűsége, a szerzetesek sajátyszerű és festői jelensége az egésznek különös érdeket kölcsönöz. A kartauziak, ebédnél, nem szólnak egymáshoz, valaminthogy a beszéd nekik csak kivételesen van megengedve; hanem hallgatják a latin felolvasást vagy a szent beszédet, a szentírás szövegét, mely folytatása a megelőző éjjel megkezdett résznek

olykép, hogy minden évben majdnem teljes egészében hallhatják a bibliát a templomban vagy az ebédlőben.

Van gyönyörű ebédlőjük és mégis oly ritkán használják, legfőlebb vasárnap és némely ünnepeken. Igen, mert a kartauzi magános czellájában, elkülönítve étkezik. Mily szép szokás az is, hogy a szerzetesek a vasárnapi közös ebéd után, midőn már a templomból is kijöttek, megjelennek az ebédlő ajtaja előtt, Krisztus koldusaiként, és a felolvasó mindeniknek egy-egy félkenyeret nyújt, így szólván: „Requiescant in pace“. Mire ők: Amen-nel felelnek. Ez a szerzet vagy a ház jóltevőit illeti, mert a kartauziak minden alkalommal megemlékeznek kegyes pártfogóikról és imáikba foglalják őket, sőt miséket tartanak értök, miként ez másoknál is szokásban van. Ilyen jóltevő gyanánt igen sok és nagy név van bejegyezve a Grande Chartreuse történetébe: több főpap, kardinális, pápa; fejedelem, herczeg, német császárok, több angol király, mint III. Eduárd, II. Henrik, Oroszlánszivű Rikhárd, III. Henrik és más nemzetbeli uralkodók.

A kartauzi szerzetesek igen egyszerűen élnek, egész létük sanyarúságban, önnyomor-

gatásban pereg le és a lemondásnak van szentelve. Mert nem elég, hogy akkor szakítják meg álmukat, kivétel nélkül minden éjjel, midőn legédesebb az, hanem igen sokat böjtölnek és a húseledelektől végiglen tartózkodnak. A monostori nagy böjt szeptember 14-én kezdődik és az adventi és böjti időn kívül eső vasárnapok és némely ünnepek kivételével, minden megszakítás nélkül húsvétig tart: a szerzetesek akkor csak egyszer esznek napjában; estve mégis meg van engedve azoknak, kik óhajtják, hogy borukat darabka kenyérral költsék el. A szerzet ünnepélyesen fogadkozott e szigor megtartására és annyira ragaszkodik hozzá, hogy kezdettől fogva egész mostanig e szabály alól senkitsem mentettek fel: a betegek is csak hal- vagy békalevest kapnak. És ki merné az ellenkezőt állítani? A világi örömök áldozatai számosabbak mint a bűnbánatái: a szigorú életrend semmiesetre se megrontója a jó egészségnek. Ellenkezőleg. A szerzetesek igen egészségesek és csak télnek idején vannak némely könnyebb bajnak alávetve, hurutnak, náthának. Sőt mondjuk meg, hogy rendesen igen hosszú életűek. Az avignoni korszakban, az ottani pápák egyike

arra unszolta a párisi ház priórját, kérelmezne rendje számára, miszerint tagjai, betegség esetén húsétkeket is ehessenek. A kartauziak megriadva e hirre, küldöttséget indítottak a pápához, kérvén, hogy ne bontsa meg a régi fegyelem szigorát e pontban. A küldöttség huszonhét tagból állott s a legfiatalabb nyolczvannyolcz éves volt, a többiek mind betöltötték kilenczvenedik évüket, sőt alegidősebbik immár a kilenczvenötöt taposta. Ily világos bizonyíték elegendő volt arra, hogy a pápa meggyőződjék, miszerint a kartauziak szigora nem rövidíti az életet, a miért is kész örömmel teljesíté a küldöttség óhaját. A Grande Chartreuse fiai általában nagy szívóssággal ragaszkodtak ősi intézményeikhez, nehogy náluk is előálljon az ernyedtség, mely annyi más szerzetnek végleg aláásta tekintélyét. Azért szóról szóra áll, hogy: „Cartusia nunquam reformatata quia nunquam deformata“. A hosszúévűség különben maiglan sem ritkaság e rendben: az 1835-ben elhunyt Dom Dupont száz évet élt, és a val-sainte-i monostor 1884-ki halotti jelentése, az akkor eltemetett Jominit kilenczvenkét évesnek mondja. Az előre bocsátottak után nem csudálkozhatni

azon, hogy a temető, mely épp közepét foglalja el a rengeteg épületcsoportnak, feltűnően kicsiny. A sirok egy-egy apró fakereszttel jelölvék: a névtelenségbe sülyedt pályák porhüvelyét újnémaság takarja: a kiket életökben nem háborgattak, azok holtuk után sem ébresztenek kíváncsiságot. A priórok nyughelyét kőkereszt védi kivételkép, s ez az egyedüli megkülönböztetés, melyben ők haláluk után részesülnek.

Azt mondtuk volt, hogy a Chartreuse szerzetesei csak vásár- és ünnepe napon étkeznek közösen a nagy ebédlőben. Igen, mert rendesen a czellában végzik e dolgot, és az ételt nekik egy verőczén nyujtják be, melynek egy ajtó sincs hiján. A czella a kartauzi tulajdonképen való birodalma. Itt él, itt hal. Harminczhat ily lak vonul végig a monostor folyosóin, a thébai ősrégi monostorok mintája szerint betűvel megjelölve; azonkívül mindenik ajtón egy-egy jelmondat olvasható, melyet az illető czella lakója a Szentirásból, az Atyákból, Krisztus követségéből, a kartauzi liturgiából, esetleg valamely profán iróból választott volt. Mindenik szerzetes darabka papirra jegyzi kívánsága tárgyát, valamint lakása betűjét,

a papírt a verőczére helyezi és nemsokára ugyanott megleli, a mit óhajtott volt. Mindenik ilyen elkülönített lakásban van egy folyosó vagyis sétahely, mely összeköttetésben áll a rendesen gonddal és izléssel művelt nyári kertecskével: a czella ablakai e kertre nyílnak. Földszint találjuk a fás kamrát és a műhelyt. A lépcsőházat kereszt disziti, az emelet két szobából áll. Az első konyhául szolgált abban az időben, midőn a szerzetesek még maguk készíték eledelük egy részét. E szokást 1276-ban végleg eltörölték, mivel a főzés igen sok időt rabolt el tőlük és szellemi foglalkozásuk rovására esett. A második vagyis lakószoba foglalja magában az ágyat, s az imaszéket, mely áll egy zsámolyból, könyöklőből, keresztből. A szekrény alakú elfüggönyözött ágyon durva szalmazsák nyugszik és daróczezal van letakarva. Az ablakmélyedésben alkalmazott különös alakú asztalt ebédlőül használják. E két szoba között egy benyilóba, a szerény kis dolgozó szobába lépünk, melynek összes bútorzata egy asztal, támlány, könyves polcz, rajta szent könyvek s a közös könyvtárból kölcsönvett tudományos művek.

Itt e nagy magányban, ez örökké való egyedülvalóságban folynak le a kartauzi szerzetes napjai, kegyes gyakorlatok között, kézi és szellemi munkában. A szerzeteséletnek három dologra kell törekednie: bennső imára, tanulmányra és olvasásra, kézimunkára. E három dolgot háborítatlanul végezhetik itteni magányukban. Már megemlékeztünk középkori működésükről, melynek jelenleg is annyi szép nyomát leljük a grenoblei könyvtár kézírataiban. A mi pedig a kézimunkát illeti, úgy mindenik maga vágja fáját és az esztergályosság soha sem szünetel. Nevezetesen a szerzetesek maguk esztergályozzák azt a sok faszelenczét, melyekbe remek italjukat, a pompás chartreuse-t, aztán az életitalt és a balsamos szájvizet szétküldés végett burkolják. Világhirű italjuk népszerűségüket is biztosítja és rengeteg jövedelmet hajt; még nálunk is őrzi eredeti nevét a chartreuse-t, nem úgy mint ama másik franczia nedv, a fécampi benczés ital, melyet, a németet vakon követni szerető nemzetünk még az alföldön is elég igazságtalanul Benedictiner-nek nevez.

Az egész Dauphiné, s így a Chartreuse

környéke is nagy bőségben termi, úgyszólván vesztegeti a legritkább gyógynövények, a legaromatikusabb füvek változatos kincsét, s így nem csuda, ha a monostor remek italát a szomszéd Saint-Laurent-du-Pontban meglehetősen sikkerrel utánozzák. A németek csakúgy kapnak rajta mint a francia pezsgón, nyakra-főre gyártják, hanem nagyon csalódnék, ki hinni szeretné, hogy utánzatuk az eredetit csak megközelíti is.

A szerzetesek még valami tapaszt is készítenek, mely *boule d'acier* néven hatalmas irt szolgálatat zúzódások, marjúlások, égésből, vágásból keletkezett sebek ellen; a fenyők bimbajából előállított üde illatú golyócskák is hatásos gyógyszert tartalmaznak.

A szép évszakban sétát tesznek hetenkint egyszer, a mikor remek italuk, a *chartreuse* főzésére szánt növényeket is gyűjtik. Minthogy ki-ki más-más fű szedésével van megbizva, úgy senkise tudja, hogy társa mily növényt szolgálatat be. E séták különben is nagy fontosságúak, mert csak azokon társalognak a szerzetesek egymással, holott az úgynevezett kollokviumok a vasárnapok számára vannak fenntartva. A kartauziak tehát nincsenek örökös némaságra

kárhoztatva, miként általánosan hiszik, s a némabarát elnevezés nem is igen illik rájuk. Ha van valami mondani valójuk, megmondják pár szóval, s nem beszélnek jelekkel, mint némely más szigorú szerzetnél szokásban van. A sokszor emlegetett *Memento mori*-t se használják, hanem a mikor találkoznak, egyszerű fejbólintással üdvözlik egymást.

A *Memento*-ra különben sincs szükségök; elfordulva a világtól, halottaikkal minél gyakrabban társalognak, a monostor néhai jóltevőiről folyton emlékezvén, s még a sétára is a halottas kápolnában gyülekeznek. Egész létök, működésük minden iránya, jegyzi meg a kartauziak egyik halhatatlanja, *Denis-le-Chartreux*, a sokszor emlegetett *Dionysius Cartusianus*, folytonos imádságnak, az Isten dicsőítésének, az elmélkedésnek van szentelve. Ez örökös elmélkedés pedig halhatatlan vágyát szomjuzza ama végnélkül tündöklő isteni lénynek, kivel a kartauzi egyesülni óhajt.

*Aix-les-Bains*ben a múlt nyáron fényképeket árultak, köztük egyet, mely a kartauziak sétáját tünteti fel. Regényes, kies háttér alapján, árnyékos fák lombosátra alatt társalognak a vidám szerzetesek, gyapju

szövetből készült fehér kamzsájukban, nagy olvasóval felszerelt fehér övvel összetartott fehér tunikájukban, lágy nemezű fekete kalapjukban, mely fekete posztóval van szegélyezve és ugyancsak fekete bőrvvel körül fogva. Mert megjegyzendő, hogy a kik fekete kamzsát hordanak, még csak újonczok, holott a fráterek és különböző fokozatokban levők vörösbarna csuklyánál egyebet nem ölthetnek. A felszentelt szerzetes atyák feje teljesen le van borotválva, mindössze vékony koszorú maradhat a hajból; arczuk is mindig simára van borotválva.

No's tehát nem urak-e a kartauziak s nem elég kellemes életet folytatnak-e? fogják kiáltani.

Igen, csakhogy mindez még semmi és bizonyára tetszetős oldala a képnek, mely a kartauziak életét ábrázolja. Mert valóssággal még maga az örökké, átlag kötelezett böjtölés is semmi a virrasztáshoz képest, mely valamennyire nézve mulaszthatatlan. Minden éjjel, pontban éjfélkor megszólal a harang és a kartauzinak, megszakítva álmát, haladéktalanul indulni kell az ájtatosságra, télen', nyáron. Ez eltart reggeli két óráig, midőn a szerzetesek szobájukba vonúlnak,

hol is sietniök kell a lepihenéssel, mert ime hat órákor, sőt néha öt órákor ismét templomba szólítja őket az érczhang. Délelőtt misét hallgatnak, este a vecsernye megint együtt találja őket. A felhozottakon kívül még más szertartások súlyósbitják a lelki szolgálat fáradalmaival és veszik igénybe a szerzetesek idejét, mert a liturgia jelentékeny szerepet játszik az ily monostorokban s illetőleg változatossá teszi lakói életét. A kartauziaknál nem egy nyomát lelmi a keleti liturgiának, mert szertartásuk nagyobbára azonos a XI. századbéli lyoni liturgiával, mely szent Irén lyoni püspökig vezethető vissza és a görög egyházból származik. Kezdetben egy oltárjuk volt és csak később gyarapodott az egy másodikkal, néhány év múlva pedig egy harmadikkal. A khorust ötvenkét ülőhely környezi, egyszerűbb mint a pompás faragványos művek, melyeket 1804-ben Grenobleba szállítottak, az ottani templomok diszítésére. Az egész különben igen jelentékeny famunka és az ülőhelyek vagyis stallumok úgy vannak alkotva, hogy a szerzetesek teljesen elkülönítve ülnek egymástól, a mit csak a kartauziaknál tapasztalhatni.

Semmi sem érdekesebb, mint egy éjjeli ájtatosságon jelen lenni s az idegenek kapnak is rajta. Meggyúladnak a gyertyák és egyszerre megjelennek hosszú fehér ruhájukban, a szerzetesek, akár valódi túlvilági lények ott a félhomály rezgésében. A templomba érve, egyik a másiknak nyújtja a kötelet, melylyel a harang zengését fenntartják, valameddig elhelyezkednek. Kezdetét veszi az ima, a zsolozsmázás, melyben a hirtelen hanyatló megtört aggastyán remegő hangja épp úgy kiválik, mint az életbe lépő fiatal ember zengő éneke. Majd földre borúlnak és fohászkodnak, aztán felállanak, helyökre mennek, letérdelnek és hasonlóan a sirok felett imádkozó kőszobrokhoz, mozdulatlanul maradnak imazsámolyukban. Így tart ez hosszú ideig. S midőn az ájtatos hangverseny a zúgó áradat, a viharok fölé, sőt Istenig emelkedik,*) midőn a világtól elfeledt s talán megvetett szerzetesek amannak boldogságáért küldenek Istenhez imát: lehetetlen nem érezni meghatottságot. Abban az órában, mikor az élvvágó világfi meggyújtja lámpáit, hogy annál féktelenebbül tombolhasson;

*) Az idéztük új munkában.

mikor bűne fortélyait eszeli ki a gonosz és világ meg kenyér hiján nyomorog a koldús ember: e szerzetesek imát rebegnek a könnyelműekért, bűnösökért, gonoszokért. Imádkoznak a holtakért, haldoklókért, a szerencsétlenekért, hogy reméljenek, a boldogokért hogy ne feledjenek. S ez ima átöröklök évről évre, századról századra, s mindig ugyanaz. Így méltányolva és ismerve a monostor belvilágát, ki kell mondanunk, hogy a kartauziak élete nagyon is szigorú.

Vendégek a Grande Chartreuse-be mindig nagy számmal érkeznek, s főleg a szép évszakban tódulnak csoportostúl. A kartauziak, miként egy költőjük állítja:

Vendéget szivesen látnak,
Tárják mindenét a háznak
Kész örömmel, szívvvel, kézzel:
Mindez barátsággal ér fel.

Nők azonban nem léphetik át a monostor küszöbét, s egy szomszédos épületbe vonódnak, a hol nyáron át apáczák fogadják, nem a Chartreuse-rendből, hanem a Grenoble mellett fekvő úgynevezett Providence de Corenc nevű monostor nénéi. Pedig Chartreuse-ök is vannak 1148 óta. A múlt században még öt monostor állott fenn: jelenleg

mindössze csak három kartauzinó monostort találunk egész Francziaországban.

A szegények Isten nevében kapnak; a nélkülözésekre nem hivatkozókat ellenben csekély díjért látják el éjjel, nappal; noha a két napnál tovább való időzést nem igen óhajtják, mert a vendégek száma nyolcz — tizezerre rúg évenként. Rendesen négy-, ötfélét adnak délben úgy mint este, jóízű böjtös ételeket, halat, tojást, pompás gyümölcsöt, kitűnő vörös bort és ráadásul egy pohár *chartreuse*-t, melyet egyebütt nem isznak. A vendég átadja névjegyét vagy megmondja nevét, s aztán bevezetik. Hajdan az érkező mindjárt egy albumba iratkozott; ez albumban lapozgatva, igen sok nagy ember kezeirásával találkozánk. Rousseau Jakab, a nagy filozóf, például a következő gyöngéd mondatot hagyta hátra: „Itt nagy ritkaságú növényeket s még ritkább erényeket találtam“. Most már ennek is vége: 1817-ben az albumba oly kifejezéseket igtatnak, melyek nemcsak az atyákat sértették, hanem még az erkölcsiség szempontjából is megrovást érdemeltek, a miért is aztán az albumot félre tették. Parancsolni itt nem lehet, gorombáskodni nem illik, az atyák min-

denkép megérdemlik, hogy a vendég tiszteségesen viselkedjék és hallkal társalogjon.

Hanem a kik ma Grenoble, Chambéry vagy Aix-les-Bains felől a kényelmes nagy kocsikon érkeznek, el se gondolják, mennyi vesződésbe került míg a régi világban valaki ide juthatott. Bezzeg, akkor kevesen látogatták a nagy monostort s azok is nagyobbára szerzetesek, papok, mindenelőtt az egyes kartauzi házak priórjai, kik a műveltebb Európa minden részéből a káptalani gyűlésekre sereglettek ide évenként nagy kísérettel. Mert akkoriban veszélylyel járt az utazás; s ha például a lengyel vagy magyar priórok útra keltek, bizonyára fontolóra vették a nagy távolságot, mely őket Franciaországtól elválasztja, s még inkább számolniok kellett azzal, hogy míg oda érnek, ellenséges területre tévedhetnek, vagy rablókkal kénytelenek megküzdeni, azért nagyszámú őrséget vittek magukkal. Az így érkezett idegen csapatok a nagy monostor alsó épületében, az úgynevezett Corriere-ben állapodtak meg. A cselédség itt maradt, az urak minden kíséret nélkül a felső épületbe vonultak s elhelyezkedtek. Azonban mily kép tárulhatott itt a figyelmes szemlélő elé.

A nagy mozgalomban, mely a szűk ösvényeken, szirtek szakadékain, völgyben és szorosokon nőttön nőtt, a különféle készletek, edények, hordók, élelmi szerek szállítása ember és állat számára folyton járta, és a sok jószág, mely ilyenkor itt összetorlódott, bizonyára nem egyszer akadályozta a közlekedést, sőt bajt okozott a veszélyes útakon. Majdnem kizárólag szamár- és öszvérháton jutott fel minden a monostorba és viszont le a szomszéd városokba, melyek a szerzettől függésben vagy vele összekötetésben voltak. Ha ez így mindenkép tarka, változatos és eredeti volt a szemnek; úgy a fülnek is érdekes, tanulságos feladat jutott: az a folyton kitörő hangzavar és zaj, mely a világ minden részéből ide vergődött cselédség angol, spanyol, franczia, olasz, görög, magyar, német, svéd, lengyel és ki tudja még mily nyelvű beszédéből keletkezett, bizonyára igen meglepő volt. S ez utóbbi dolog, más nem csekélyebb oknál fogva is, mindig felszinen lebegett. Vajjon hogy értették meg egymást és mikép férték meg egymás között azok a többé-kevesbbé műveletlen és bárdolatlan emberek, kik lelki és testi hajlamaik, koruk, nemzetiségük,

nyelvük, égaljuk, vérmérsékletük természete szerint annyi különböző szokással álltak elő? S így képzelhetni mennyi gondjába került a szerzetnek a rend fenntartása ily zagyvalékos népelemek közt. Azért szigorúan ügyeltek arra, hogy mihelyt valamely csapat megérkezik, azonnal tegye le a fegyvert, azonkívül minden csatlós, lovász, apród vagy bármilynemű szolga kötelezve volt beszolgáltatni kését, bicsakját. A hidat közülök senkisé sem léphette át. A priórok meg-meglátogatták őket, beszédet intéztek hozzájuk; s bizonyos ünnepeken az idegen cselédség egész proczesszióval járult szent Brunó kápolnájához, ahol misét mondtak számára.

Mindebből semmi sincs. A fegyveres kíséretre szükség nincs, az a néhány házfőnök vagyis priór egyszerű útaskint jelen meg a főkáptalani gyűlésre, a rendet és csendet nem zavarja senki.

Minden ház, minden priór vagy főnök a főkáptalannak van alávetve, a főkáptalan mintegy képviselője az Istennek minden kartauzira nézve.

A főkáptalan első teendője, hogy megválaszsa az igazgató tanácsot, (Définitoire).

E czélra a perjel, a ki nem más mint a Grande Chartreuse főnöke, örökös elnöki jogánál fogva, kinevezi a választót; aztán öt priór áll elő, a kik szintén megneveznek egy-egy választót a megjelent priórok vagy a Grande Chartreuse szerzetesei közül. A hat választó most, a perjel vezetése mellett, szent Péter kápolnájába vonúl, hogy ott titkos szavazat útján megválaszsa a nyolcz igazgatót, ismét a priórok, esetleg a Grande Chartreuse tagjai közül, feltéve, hogy azok a megelőző igazgató tanács tagjai nem voltak. E nyolcz igazgató, (définiteur), alkotja az igazgató tanácsot, melynek örökös elnöke a perjel. Tehát ez igazgató-tanács kormányozza az egész rendet, még pedig teljhatalommal és a perjel közreműködésével; örökösök a szerzetesek és házak felett, beigtatja, megerősíti vagy elmozdítja a főnököket; dönt a szabályzat nehezen érthető pontjai felett; intelmeket osztogat, rendeleteket ad, törvényeket bocsát ki. Az igazgató-tanács minden rendelete törvényerővel bír, s ha a legközelebbi főkáptalan azt megerősíti, úgy végleg becikkelyezik a kartauzi alkotmányba. A perjel egész éven át megtartja a hatalmat, melyet a főkáptalani gyűlések

idején élvez, sőt folyton gyakorolja is a káptalan nevében. Ime az alkotmányosság igaz mivolta, mert az igazgató-tanács különböző nemzetek fiaiból van megalkotva.

A főkáptalant kezdettől fogva annyira főbenjáró és mulaszthatatlan tényezőnek is tartották a szerzet életében, hogy a kartauziak több barátja alapítványokat tett javára. Igen, mert megtartása tetemes kiadással járt mindig. Csak nem oly régen is hatvan, a XVII. század előtt még ennél is több priór érkezett a káptalani gyűlésekre és miként láttuk volt, mindnyája több szolgát hozott magával. A legrégebb jóltevők egyike e részben, Alfonsz, Aragónia királya; a legutolsók egyike vagy talán a legutolsó: a franczia régens, ki 1719-ben megengedte, meghagyta, hogy a kartauziak szabadon járjanak, keljenek mindenütt a franczia birodalomban, vámot ne fizessenek, sőt málháik is mentek legyenek minden vizsgálattól. Mennyire megzavarhatta régebben a Grande Chartreuse vagyoni egyensúlyát a főkáptalan ügye, kitetszik abból is, hogy az érdekében szétküldött levelek és csomagok szállítása, a hirnökök- és küldönczöknek adott fizetéssel együtt, évenként 3000 fo-

rintba került. Bizonyára az idegen priórok és szolgaszemélyzetük jelenléte is mind nagyobb költsékezésre kényszeríté az anyaházat, a miért is utóbb kötelezővé tették a káptalani illetéket, melyet minden ház készséggel fizetett be.

A Grande Chartreuse főnöke vagyis a perjel nincs alávetve, miként a többi rendház főnökei, a látogató atyák vizsgálatának: a két priór, kiket a fő káptalan a Grande Chartreuse meglátogatására minden hatodik évben kinevez, mitse tehet a perjel beleegyezése nélkül; ami pedig ez utóbbi személyes ügyeit illeti, úgy azok a legközelebbi fő káptalan intézkedéséhez tartoznak.

A mi már magát a házfőválasztást illeti, úgy az alkotmányosság jól értett elvénél fogva, mindenik monostor önállóan végzi azt, két idegen priór jelenlétében és ellenőrzése alatt. A választók három napon át böjtölnek, imádkoznak, s aztán összegyűlnek. Az értekezlet után mindenik választó félre vonúl, megírja szavazó levelét annélkül, hogy nevét alájegyezne, a levelkét összehajtja, lepecsételi s bedobja az urnába. Az elnökök megszámlálják a szavazó levelkéket, felbontják, megírják az eredményt s

a következő szavakban hirdetik ki: „Habe-
mus Priorem. Van priórunk, tisztelendő N.
N. atya személyében“. Aztán megmondják,
hogy hány szótöbbséggel esett a választás,
mert arra mulaszthatlan szükség van, mivel
csakis így következhetik be a megerősítés.
Az elnökök két napig várnak, s ha ez idő
alatt ellenvetést vagy kifogást nem tesznek,
végleg megerősítik a választást és távoznak.
A priórnak nincs külön czime, nincs maga-
sabb rangja: első a hasonlók között, primus
inter pares; vezetője a többinek, kiknek
inkább szolgája mint ura. Ezt ünnepélyesen
ismétlik, minden évben, a főkáptalani gyű-
lés végén. Mégis, minthogy hivatala annyi
felelősséggel jár s ő társai érdekében is
annyit fáradoz, két segéd áll folyton rendel-
kezésére; szellemi dolgokban a vikárius:
Dom Vicaire; anyagiakban egy ügyvivő:
Dom Procureur. Szerzetes társai minden
találkozáskor meghajtják magokat előtte, s
ha hozzájárulnak, csókkal érintik ruháját.

A Grande Chartreuse eddigi hatvanöt
perjele közül kettő: szent Brunó és Grif-
fenberg német eredetű volt; öt olasz, két
spanyol, egy svájci, egy belga és két hol-
landi; a többi mind franczia. Magyar egy

sem találkozott a perjelek között, hanem bizonyára annál több szerzetes, miként ezt az anya-monostorral való hajdani nagy érintkezés valószínűvé teszi. Idézett forrásunkból meritettük azt is, hogy a perjelek arczképei számára fenntartott helyen még tiz áll üresen; épp annyi, mint a mennyi pápa még jövődő lészen, irlandi szent Malachias jóslata szerint.

Az 1879. márczius havában megválasztott jelenlegi perjelt, ki azelőtt a valbonnei monostornak volt priórja, Dom Bruniaux Mária-Enzselnek (Anselme) hívják.

A rendbe lépésről különböző balvélemények szilárdultak meg. Ilyen többek közt az is, hogy nagyobbára kétségbe esett, a csalódások tengerébe merült emberek lépnek a szerzetbe avégre, hogy ott megnyugvást találjanak. Száz közül ez az egy eset sincs kizárva.

Igy Lesueurról,*) az említettük nagy festőről is azt állítják, hogy párbajozott, megölte ellenfelét, s a büntetéstől szabadulni akarván, a kartauziak párisi rendházába mene-

*) A franczia Rafáelnek nevezett Lesueur Östák 1655-ben, harmincznyolcz éves korában halt meg.

kült, s hogy meghálálja gazdái vendégszeretetét, festette volna, szabad idejében, szent Brunó életét ábrázoló hires képcsoportozatát. Miként már idézett forrásunk mondja, mindebből semmi sincs. Lesueur ájtatoskodó ember léteére gyakran látogatott a kartauziakhoz, s tőlük kapott egy imádságos könyv fejében, képet festett nekik. Majd a ház főnöke a kis monostorban átalakításokat eszközölt, a midőn az egésznek feldiszítését Lesueurre bizta. Ekközben a művész elveszté feleségét, s ezen nagyon elszomorodván, a monostorba vonúlt, hogy bevégezze életét. Ott, három év alatt készíté huszonkét remek festményt tartalmazó csoportozatát, melyet a ház főnöke, Maurepas gróf kérésére, a Louvrenak ajándékozott.

Az élet útainak különbözése szerint semmi sincs kizárva, hanem mit művelnének ott az olyanok, a kik teljes éltüket függetlenségben élték le, avagy, ha mindjárt fiatalok, mégis csak a kényelem- és élvezeteknek valának rabjai? Ilyenek bizonyára csak a legritkább esetben törődnének hozzá az itt uralkodó szigorhoz, mely tele van lemondással, nélkülözésekkel és az önmegtagadás legnagyobb fokát igényli. Ellen-

kezőleg, legörömelebb fiatalokat fogadnak, kik még nem ismerve az élet különböző csábjait, könnyen vetik magukat a fegyelemnek alá és annyira megszokják a sanyarú életrendet, hogy utóbb természetesen, kívánatosnak tartják. Mert valóban, az ilyenek legtöbb biztosítékot nyujtanak a szabályok megtartására valamint arra, hogy a szerzetnek hosszú időn át támaszai, oszlopai lesznek és megvénülve majd az újonczoknak is példányképül szolgálhatnak.

Amidőn valaki jelentkezik, az újonczok főnöke fogadja s miként hajdan, Ábrahám idejében volt, megmossa lábait a Miserere elmondása mellett. Aztán elvezeti egy czellába és ráborítja a nagy fekete köpönyeget, melyet az legalább is egy hónapig hord. Az újoncz résztvesz minden isteni tiszteletben, minden gyakorlatban, sőt a rendesnél többet végez, hogy már előre megismerkedjék a szertartás minden mozzanatával és meggyőződjenek, miszerint ez végiglen így fogja járni. Az újonczság egy évig tart, aztán következik az első fogadalom, mely után csak négy évre tehető le az ünnepélyes fogadalom. A próbaságnak még ezután is többféle a csinja-binja, oly annyira, hogy

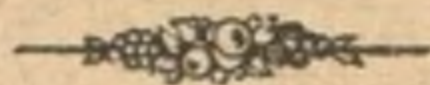
némelyeknél, a fokozatok különbsége szerint, a felavatás tulajdonkép, csak tizenegy év múlva következhetik be. Ez idő alatt az újoncz, igen természetesen, kiléphet és elbocsátható. A felszentelés a legszomorúbb tények egyike, amit csak képzelhetni: a felavatandó lemond nevééről, mert a világra nézve meghalt.

* * *

Ime dióhéjban a Grande Chartreuse és a kartauziak története.

S most, amidőn annak befejezésével a szerzetesektől búcsút veszünk, nem tehetjük ezt anélkül, hogy a mai sokképen zaklatott keserű világban sorsukról még egyszer meg ne emlékezzünk. Elvonúlva a világtól sohasem vettek részt a politikában, sohasem használtatták fel magukat zsarnoki czélok keresztülvitelére, hanem éltek a magánynak, az elmélkedésnek, az imának, a munkának; szolgálták a műveltséget, nem pedig az önzők érdekeit; a szegényekkel több jót tettek mint akik oly fennen dicsekednek, hogy a nép jólétét szivükön hordják, mialatt szigorú, majdnem elviselhetetlen kötelezettségekre sarkalják.

Sokat tanulhatunk tőlük, megtanulhatjuk a lemondás, a szelidség, a türelmesség erényét, meg mindenelőtt a szerénységet, mely, akár mint csűrje-csavarja is a dolgot a nagy német költő, s bármit szóljon is a gőg és felfuvalkodottság, végre is egyik legszebb erénye az emberi szellemnek.

FÜGGELÉK.

1. A Dauphiné tele van természeti csudákkal, melyek közt Sassenage község kúpjai különös figyelmet érdemelnek. A Furon a Lans hegyeiből ered és a buján tenyésző zamatos növényzettel koszorúzott rengeteg szirtekkel össze-visszahalmozott Engins-szoros nagyszerű szakadécai között zuhatagról zuhatagra lejt. Sassenage-nál egyesül a Germe vagy barlangok patakja vizeivel, melyek a Cuves-nek nevezett csudálatos üregekből bögve törnek elő a maguknak kivájt és kimosott néocom mészköveken át. Itt áll elő az elemek gyönyörű küzdelme: a kopott mészkövek kúpalakban halmozvák egymásra s mintegy útját állják a víznek, mely végre is diadalmaskodva föcscenti, lövelli nedveit minden irányban, így a legmeglepőbb habjátékot idézve elő.

Mindamellett is e kúpok csak előcsarnokai a nagy vizkatlannak, melyben mintegy iszonyú szirtüstben forr a víz, zúg a hab s a napnak különböző irányú hatása alatt ezer árnyalatú szinpompával gyönyörködteti a szemet.

2. Francziaország mindig hazája volt a szellemnek, az édességnek s maignan is az. A számtalan ott gyártott nyalánkságnak vége-hossza nincs és a champagnei pezsgőnek méltó társa a chartreuse-likőr, mely legyen zöld vagy sárga, egyként finom, kedves, élesztő, búszelesztő, mulattató. Ismerjük, csakhogy fájdalom! minél ritkábban élvezzük az igazit. Arúsaink nem az eredeti forráshoz járúlnak, hanem Németországba irnak. A jó gyám aztán megtartja magának a franczia gyártmányt, s küldi nekünk borsos áron a németet. Így vagyunk mindennel.

3. Figyelmet érdemel a kartauziak balzsamos szájvize is: Spécifique pour la conservation des dents, mely a foghúst megszilárdítja, fehériti a fogakat, megsemmisíti a szűt, redvességet és megerősíti az ingó fogakat.

